

F'din is-silta l-iżbalji huma kkoreġuti bl-**aħmar**.

Il-Ġrajja ta' Niesna

Wieħed mill-oqsma li n-narraturi jitnebbħu minnhom huwa l-imġhoddi storiku tal-pajjiż. Huma jfittxu fid-dokumenti tal-ġrajja nazzjonali, fil-ħażna ta' tagħrif dwar l-**għajxien** soċjali, u jibnu x-xogħol tagħhom fuq is-sisien ta' hwejjeg li ilhom li seħħu. L-istorja ta' poplu hi bħal maħzen ta' tigrib sabiħ u ikrah **imqiegħed** fis-sensiela twila taż-żmien; kull żmien għandu l-bixra ġenerali u x-xejriet partikolari tiegħu li jagħżluh minn kull żmien ieħor ta' qabel jew wara. L-awtur, mela, jidhol bi ħsiebu f'dinja **mbiegħda** u mġoddija u jithabat biex jerga' jagħtiha l-ħajja b'mod li tolqot lill-qarrejja taż-żmien ġdid li jkun.

L-għan tan-narratur storiku **mhuwiex** li joffri dehra fidila ta' żminijiet imġoddija, iżda li jinqeda bihom biex, waqt li **jippreżenta** hwejjeg li graw tassew, jislet minnhom is-sens li jilmaħ fihom hu nnifsu. Dan huwa sens li jrid **jgħodd** għal kull generazzjoni oħra. Waqt li t-tagħrif veru dwar l-istorja jinkiseb biss mill-kotba miktubin minn storiċi professjonali li jkunu **qallbu** fid-dokumenti, is-sens moħbi **tal**-istorja u l-fejda tagħha għal żminijiet oħra joħroġ mill-paġni tan-narraturi storiċi. Huma jhalltu **d**-dokument mal-istħajil u mit-taħlita toħroġ xi ħaġa li hi letterarja; b'din il-kelma, letterarja, nifhmu li issa l-verità storika saret verità **poetika**, jew aħjar verità li tmiss lill-bniedem fl-**universalità** tiegħu. Fi kliem ieħor, meta rumanzier idahħalna f'xi żmien storiku, aħna mhux biss insiru nafu x'gara, iżda nħossu dwar dak li **kellu** jigr i jew jista' jigr.

Għal żmien twil il-Maltin ma **kinux** jafu x'gara **minn** nieshom fl-imġhoddi. Għad li Malta hi art qadima bi storja li tmur lura ħafna fiż-żmien, din l-istess ġrajja mqallba **baqgħet midfuna** u mhux magħrufa, waqt li ħafna tagħrif intilef għal dejjem. Minn dak kollu li seta' jkun magħruf, il-kittieba bikrija tagħna fittxu li joħolqu l-epika tagħhom għalina; huma qallbu fl-istorja magħrufa u siltu minnha s-sens ta' poplu ckejken, sikwit maħqur, imġarrab u mirfus minn ħakmiet barranin. Minn dawn il-ġrajjet qodma huma ħargu s-sens tan-nazzjonalità, tat-twemmin f'Alla li żammhom **magħqudin**, u tal-ħolma li xi darba art **twelidhom innifisha** ssir tagħhom u taqa'

f'idejhom. Qabel kulhadd, u qabel ma sehh fil-qasam politiku, dan is-sens hu mahsus u mfisser mir-rumanzieri storiċi Maltin. Huma kienu l-ewwel nies li mhux biss kixfu x'gara u **xerrduh** biex il-kotra titgħallem, iżda nqadew bih (skont il-ħila tagħhom ta' rakkontaturi li **jisthajlu** u **jzejnu** t-tagħrif storiku), biex sabu fih dawk il-ħwejjeg li **lill**-poplu l-gdid (il-qarrejja **ta'** żmienhom) seta' **jimliehom** bil-fiduċja fihom infushom.

Bħalma għamlu l-poeti mnebbħin mill-istorja, **in**-narraturi storiċi mhux biss għallmu u xerrdu **l-i**storja iżda ħaddmuha b'mod li ħargu minnha d-dehra ta' gżira li kienet **ukoll** nazzjon bħall-oħrajn. Matul il-kitba tagħhom, huma senslu bħal definizzjoni ideali, jew mixtieqa, u reali ta' Malta bħala nazzjon. Għalhekk saħqu fuq ix-xejriet ewlenin li **jsawru** n-nazzjonalità: in-nisel etniku, il-qedem u s-siwi tal-istorja, l-ilsien nazzjonali, it-twemmin **religjuż**, is-sbuħija tal-art u l-aktar tal-pajsagg, ix-xejriet fiżiċi u psikoloġiċi u morali tan-nies infushom, id-drawwiet u fuq kollox ir-**rabta** tan-nies **mal**-art tagħhom li sikwit tidher l-aktar fil-qlubija li juru biex iħarsuha minn kull ħbit u tkazbir tal-ħakkiema barranin. Dawn huma kollha lwien ta' pajjiż li hu meqjus skont l-identità nazzjonali tal-kotra.

Fir-rumanzi storiċi hemm tiftixa kbira tas-sens **erojku**. Ir-rumanzieri jfittxu persunaġġi ewlenin kbar u jibnuhom f'rappreżentanti nazzjonali, jew mexxejja tal-kotra ħiemda u **mkażbra**. Vassalli, Dun Mikiel Xerri, Nazju Ellul u oħrajn huma wħud minnhom. **Min**-naħa l-oħra, hemm id-dehra ta' kotra sħiħa u magħquda li timxi b'pass wieħed fil-ħidma tagħha; dan huwa l-eroiżmu kollettiv li jbidel lill-poplu kollu f'familja kotrana li tħares lejn il-gejjieni ħieles u **tbat**i għalih. L-effett ċar li joħroġ mill-qari ta' dawn ir-rumanzi hu l-fiduċja u l-kburiya; b'hekk ir-rumanzieri nisslu sens gdid fil-qarrejja tagħhom billi, waqt li **gharrfuhom** dwar grajjiet missirijiethom **minsija**, xeħtu fihom sens ta' kburiya u fidi fis-setgħat u fil-jeddijiet mirfusa tagħhom.

Min-naħa l-oħra, il-moda tar-rumanz storiku tidher li ma tgħaddi qatt. Minn żmien għal ieħor ir-rumanzieri, kemm Maltin u kemm barranin, **iduru** lejn l-imgħoddi biex isibu fih is-sens qawwi li jorbot f'katina waħda lil żminijiet differenti.

(Adattata minn 'Il-Ġrajja ta' Niesna', kitba ta' Oliver Friggieri)